

ДЖОН БЪРБЪРИ

/1664—1666 /

През 1664 г. хабсбургският император Леополд I изпраща извънредно посолство в Османската империя. Това е седмото поред посолство, което потвърждава сключения през 1606 г. в Ситваторок мир между Хабсбургите и османците. Начело на посолството е поставен фелдмаршал граф Валтер фон Лесли, таен съветник на императора и главнокомандуващ славянската граница. Свитата на посланика е огромна и пъстра — в нея участвуват много немски, френски, английски, италиански, шотландски и холандски благородници, между които Хенри Хауърд и неговият брат Едуард, внуци на лорд Арундел, бивш посланик на Англия в Свещената Римска империя. В състава на свитата има и цял щат от преводачи и секретари. Един от тях, йезуитът Паул Тафернер (*Paul Taferner*), оставя латинско описание на посолството: *Caesarea legatio quam mandante Aug. R. Imperatore Leopoldo I. ad Portam Ottomanicam suscepit perfectique Exc. D. D. Walterus S. A. J. Comes de Leslie. Viennae, 1672.* По-късно това описание е преведено на френски и включено като втори дял на Историята на Османската империя на Брио (*Briot. Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman*).

Една година преди публикуването на описанието на Тафернер в Лондон излиза английско описание на същото посолство, написано от Джон Бърбъри, вероятно секретар на Хенри Хауърд, който го е придружавал по време на пътешествието. Бърбъри посвещава труда си на най-големия син на Хенри Хауърд — Хенри (*A Relation of a Journey of the Right Honourable My Lord Henry Howard, From London to Vienna, and thence to Constantinople; In the Company of his Excellency Count Lesley, Knight of the Order of the Golden Fleece, Counsellour of State to his Imperial Majesty, etc. And Extraordinary Ambassadour from Leopoldus Emperour of Germany to the Grand Signior, Sultan Mahomet Han the Fourth. Written by John Burbury Gent. London, 1671*).

Пътеписът на Бърбъри започва от февруари 1664 г., когато Хенри и Едуард Хауърд тръгват от Лондон. Той описва пътуването от Дувър към Данкърк, след това през Белгия, Германия и Австрия. Във Виена посолството е комплектувано окончателно и през пролетта на 1665 г. то тръгва към Турция. Свитата навлиза в турска територия през май 1665 г., в началото на юни достига Буда, а към края на месеца — Белград. Следва описание на пътуването през Сърбия и България до Цариград, двете аудиенции със султана и срещите с великия везир и други висши османски сановници, и след това обратния път до Виена, където приключва посланичеството и пътните бележки на Бърбъри.

На български език една малка част от пътеписа на Бърбъри е публикувана в края на миналия век (Едно старо пътуване през България. Съобщава Р. Славейков. — Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Средец, г. XI, кн. LX. София, 1899, с. 943—950). Р. Славейков, авторът на публикацията, съобщава, че е ползвал изданието от 1671 г., намиращо се във фондовете на Народната библиотека. За съжаление съдбата на този екземпляр не е известна; във всеки случай той не фигурира в каталогите на библиотеката, така че се наложи доставката на микрофилм на книгата.

Настоящата публикация обхваща пътеписа на Бърбъри от влизането на посолството в Сърбия през юни 1665 г., пътуването му до Цариград и обратно, до напускането на Сърбия през февруари 1666 г. (Цит. съч., с. 100—213).

ИДИА: КМФ 04, Инв. № 444/32

РАЗКАЗ ЗА ПЪТЕШЕСТВИЕТО НА ДОСТОПОЧТЕНИЯ МИЛОРД ХЕНРИ ХАУЪРД ОТ ЛОНДОН ДО ВИЕНА И КОНСТАНТИНОПОЛ

Във вторник на двадесет и първи февруари 1664 г. около един часа сутринта достопочтеният милорд Хенри Хауърд и благородният му брат Едуард Хауърд заедно със свитата си се отправиха за Константинопол и същата вечер пристигнаха в Дувър.

Причината за това пътешествие, освен любопитството да се види източния свят, се коренеше в изпращането на извънреден посланик от страна на императора на Германия при Grand Signior¹ за сключване и установяване на този мир, за който неотдавна се бяха договорили и съгласили държавните министри от двете страни. Освен това граф Лесли, който бе определен за посланик, бе толкова добре познат с милорд Томас, граф на Арундел и Съри, когато Негова светлост бе посланик в Германия, че докато бе жив справедливият милорд на Арундел, те си разменяха писма всяка седмица. Затова неговият внук не би могъл да има по-справедливи претенции да придружи граф Лесли, нито пък някакво съмнение в добрия прием, който той винаги получаваше в най-голяма степен.

(Следва описание на пътуването от Англия до Белград, който свитата достига през юни 1665 г., с. 3—100).

Тук, където Tibiseus² се влива в Дунав, останахме малко, докато куриерите, които често сновяха между споменатото място и Белград, уредят церемониите по посрещането на посланика. Сенйор Джовани Батиста Казанова, новият резидент на императора в Турция, дойде тук от Белград след обяд, за да изчака Негово превъзходителство и да разговарят по всички неща във

връзка с влизането и престоя му в този град, където посланикът бе посрещнат от гърмежите на оръдията, залповете на войниците и виковете на народа, който така се бе натрупал да ни види, като слизаме на брега, че градът изглеждаше безлюден. Имаше две хиляди и повече въоръжени, защото не само в Белград, но и в други малки градове, макар и с по-малка показност, излизаха да ни посрещат, но не всички бяха подходящи за служба. Някои бяха гръхнали, а други — твърде млади, чиито бащи предишната година се бяха издавили във фаталната река Raab³ в Унгария. Тези последните, носейки еничарски шапки, заемаха местата на бащите си и с оръжие на рамо и унили физиономии стояха между останалите войници. Макар на външен вид те да не изглеждат родени за нищо друго, освен да се хранят с плодовете на земята, от крехка възраст те са възпитавани във военен дух, от чиято сила и издръжливост черпи своята мощ и жизненост Османската империя.

Самусан⁴ или градоначалникът, капъджъ башъ⁵ и Хасан ага, от спалнята на султана, комуто първият везир бе наредил да се грижи за посланика, го поздравиха с пристигането и го заведоха до неговите палатки, разпънати на хълма, недалеч от реката, където Негово превъзходителство предпочете да остане, вместо да се настани в града, чийто изглед откъм Salankemen⁶ е много приятен, както и разположението му, тъй като мястото се мие от две големи и известни реки Сава и Дунав, като тук първата губи името си.

Пътуването ни от Виена до Белград бе много леко, удобно и приятно, защото вървахме по течението и когато слизахме на брега, както правехме постоянно в следобедите, турците, за да покажат колко добре дошли сме, правеха беседки, за да ни пазят от слънцето.

След вечеря обикновено излизахме на брега и понякога се скитахме малко, привлечени от зеленината на мястото и многото приятни неща, които срещаме.

Корабите, наредени един до друг заемаха много място на сушата и изглеждаха като флот на котва, а пътниците влизащи и излизащи от тях — като малка армия. Беше приятно да ги слушаме да се питат един друг за техните съдове, които, когато загубеха, за да ги открият, бяха принудени да използват едно число, тъй като корабите бяха разграничени по номера.

Приятно бе да се разхождаме между турците и гърците⁷ и да ги гледаме как приготвят храната си на полето и спят около огньовете, които бяха наклали и които обикновено бяха големи, тъй като имаше много гори и никой не ги ограничаваше в сеченето.

Белград, който е разположен на гореспоменатото място на влизането на Дунав и Сава и от страната към сушата има замък, първо е обсаждан от Амурат⁸, след това от Махомет, който превзе Константинопол⁹, но тъй като унгарците и останалите хри-

стияни го защитаваха здраво, турците са били отхвърлени със значителни загуби. Накрая Солиман¹⁰ в началото на своето управление, като установил, че няма хора и следователно няма да издържи на обсада, поради небрежността на Лодовик, младия крал на Унгария¹¹, и поради разногласието сред благородничеството и другите, го покори на своята власт много лесно¹².

Предградията, където живеят няколко народности, като гърци, евреи и други, са големи и обикновено в Турция са по-големи от самите градове.

Докато стояхме тук, Негово превъзходителство бе посетен от посланиците на Рагуза, които обикновено ходят по двама в османския двор. Те дойдоха на коне с 40 прислужници, които ги придружаваха пеш с изключение на двама. Бяха настанени в града, който имахме възможност да видим заедно с еничарите, защото за чужденци е несигурно да ходят сами. В същото време на нас ни беше наредено в случай на обиди от турците да ги посрещнем с християнско великодушие и търпение.

Християните на Белград, несвикнали да виждат толкова много хора наведнъж, особено от тяхната вяра и високопоставени, бяха изпълнени с радост при пристигането на посланика. Не можете да си представите с какво благоразположение ни посрещаха в своите къщи, особено един гръцки търговец, синьор Марко Маникато. Позволявайки си по-свободно държане, той ни развесели и давайки от най-хубавите си вина, ни напомни за древните весели гърци, защото, докато пиеше като риба, биеше барабан от време на време само с голи пръсти и пееше и бе така приятен и весел, че както казваме, обърна къщата с главата надолу. Барабанът му беше забележителен. Беше само огромна пръстена бутилка с форма на бирена кана с широко гърло, без дъно, чиято горна част бе покрита само с мембрана или пергамент и удряйки по нея с пръсти, издаваше приятен шум. В заключение ние бяхме така добре посрещнати, че когато видя да се удивляваме на несъответствието между бедната му къща и богатството на ума и имота му, той започна с много проклетия и хули срещу Великия господар и робския начин, по който третира поданиците и васалите си, да ни разказва, че ако той или някой друг християнин дори само започне да изглежда, че по някакъв начин увеличава имот и величие, веднага ще бъде притиснат, обложен с повече данъци и съответно обран без никакви обяснения или възможност за облекчение. Все пак неговото отношение изглежда по-малко жестоко, тъй като те са предупредени за това и имат много малко сигурност, че децата им ще притежават нещо дълго след смъртта им. Все пак не е както пишат много и както ние заедно с останалите вярвахме, докато на място не ни дадоха други сведения, че всички поданици на Великия господар са негови роби и не могат да завещават нищо на децата си, а той е единствен наследник и единствен разполага с всичко. Макар при някои това да е вярно, все пак при други

доминират други обичаи и те се спазват, като някои наследяват половината, други повече, трети по-малко в зависимост от условията на владение, капитулациите и споразуменията. Защото, когато Великият господар направи ново завоевание, тези, които искат да останат и съответно да плащат своя данък, техните деца и пари рискуват само от време на време да бъдат незаконно притеснени, но могат спокойно да се радват на своите земи и доходи, макар султанът да не се грижи охотно за своите християнски поданици освен за изтощените селяни, които отглеждат добитък и обработват земята, защото ни един роден турчин някога ще започне да работи. Те са обикновено войници и повечето от тях са конници, защото най-добрите пешаци, особено в Европа, са събраните християнски деца, еничарите, които не познават друг дом и нямат друга любов освен величието на техния император.

Най-добрите им конници са спахните и особено тези от тях, които за заслуги са възнаградени със земя, наречена тимари, и приличат на нашите стари рицари. Например на един конник е възложено едно село, на някои само ферма, някои повече, други по-малко, които те владеят пожизнено и в зависимост от качеството на земята са задължени да осигуряват повече или по-малко конници, да служат всеки път, когато Великият господар ги призове на война. Някои имат само един, други повече, до двадесет, малко — повече, а доход от 20 или 30 лири стерлинги се смята за тимар. Тези владения се предават от ръка на ръка при смърт или съответно поведение на неговите поданици не само из неговите стари владения, но се разпространяват и там, където завоюва земя от християнин или други. Там обичаят му е първо да заграби всички домени на победения принц, имотите на тези, които са избягали или са убити, както и църковните приходи и привилегии, които по този начин се разделят на тимари. А остатъкът, който принадлежи на християни, които са останали, те допускат да владеят и наследяват, както казах, някои всичко, някои половината при условия, които са им били обещани и дарени. Но тираничното им управление заедно с мързела и горделивостта на местните хора са причина всички техни земи да са така запуснати, че рядко при еднодневен преход срещахме село. По протежение на Дунава до Белград и през цялото ни пътуване до Адрианопол¹³ видяхме огромни гори и поля с много богати равнини, всички напълно изоставени или в най-добрия случай пасища и само тук-там има малки ниви с жито, тъй като, както казах, цялата обработка се извършва от християните. Те в по-голямата си част спадат към гръцката църква. Както и католиците, те имат параклиси и църкви в повечето големи градове и всеки има свобода да изповядва вярата си. Евреите, макар и по-малко на брой, също имат. Те, прибавени към християните, далеч надхвърлят броя на турците. Последните, макар да са им позволени много съпруги и да не са им забранени от техния

закон и наложници, все пак малко от тях с изключение на големците имат повече от една или две, а също и малко деца, които, когато умре родителят, са оставени на божията милост и безжалостта на високопоставените турци. От родените турци големци детето рядко наследява, съпругите съвсем малко, а наложниците нищо освен готови пари, което се прави тайно.

Но да изоставим това засега, тъй като с град Белград, където, страхувам се, задържах читателя твърде дълго, само ще го запозная. Така както нашето идване бе голяма радост за много и заминаването бе много скръбно за мнозина, особено за пленниците от Австрия, които, оплаквайки се от робското си положение, нямаха надежда за свобода или откупване до завръщането на посланика от Константинопол, и което се осъществи по-късно с негово посредничество и с големия дар на провинция Австрия. На Еньовден, празникът на св. Йоан Кръстител, турците от своя страна в памет на жертвоприношението на Авраам изразиха изключителна почит с изстрели на оръдията от замъка, на които отговориха залповете на войниците.

Междувременно посланикът бе информиран от Адрианопол, че великият везир е извършил изключителна подготовка за посрещането на Негово превъзходителство, така че, ако бърза твърде много, няма да бъде така бляскаво приет. Затова посланикът трябваше да прави бавни и леки преходи, което бе лесно осигурено и съгласувано.

На двадесет и шести юни с повече от двеста коли, всяка от които имаше по три или четири коня освен ездитните, тръгнахме от Белград за Isarghich¹⁴, където изгубихме от поглед приятния изглед на Дунава. Посланикът имаше четири карети, всяка с по шест коня. В една от тях той бе заедно с милорд и граф Хербертщайн. Във втората и третата беше племенникът на Негово превъзходителство милорд Хей с неговия свещеник и други. А четвъртата, която бе най-богата, не взеше никого, а бе подарена в Адрианопол на императора на Турция.

Останалите другари и свитата на посланика обикновено имаха коли за себе си, леглата и багажа си. Сутрин около един часа тръбите, които звучаха обикновено два пъти, ни известяваха да се раздвижваме. Но първия път бе предупредителен и само за подготовка на колите и подреждане на багажа до второто свирене. По това време тръгнахме на светлината на факли, за да избегнем големите горещини и в случай, че някоя от колите се счупи по пътя или конете се изморят, определените за тази цел снабдители поправяха всички повреди, така че рано или късно ние се срещаме на уречените места, което бе още преди пладне, но по-рано или по-късно в зависимост от това, дали конаците или преходите бяха по-дълги или по-къси.

Ние не отсядахме в села или градове, а обикновено на полето, в някоя долина и винаги близо до извори или потоци, където още преди да пристигнем, се разпъваха палатките, а готва-

чите се заемаха с приготвяне на обяда. Те имаха достатъчно място, защото полето беше тяхната кухня.

След обяд писарят на кухнята, началникът на снабдяването и част от готвачите (някои оставаха да приготвят вечерята) тръгнаха напред, за да подготвят всичко за следващия ден, така че с напредването ни бяхме снабдявани, с каквото имаше. И наистина за нас, които пътувахме с колите, бе много леко и при възможно най-добри условия за такова пътуване, защото само лягахме в нашите легла след вечеря и пътувахме така, докато стигнем до мястото на отсядане на следния ден и след това ставихме и се приготвихме.

След обяд някои почиваха в палатките си, докато други играеха на табла или карти, а вечер много отиваха на разходка и посещаваха турците и по-специално нашия водач, който бе учтив човек.

На двадесет и осми стигнахме до Colar¹⁵, откъдето видяхме Samandria¹⁶, някога прочута столица на Сърбия и колония на римляните, но сега много разрушен. Там все още стоят развалините на малък параклис, посветен на св. Богородица, а жителите католици са известни с бедността и привързаността си към вярата, колкото и мястото е било прочуто с богатството и славата си. Тук останахме на следния ден и Негово превъзходителство покани на обяд водача ни Хасан ага.

Следващата спирка бе Хасан паша паланка¹⁷, крепост или по-скоро убежище от конни набези, изградено от високи пръти, само заковани и замазани с кал, а къщите отвън бяха цели опущени и в оборски тор.

На първи юли (последният ден на юни бе за почивка и водачът даде на Негово превъзходителство обяд, приготвен по турски обичай) пристигнахме в Vodauzin¹⁸, а на следващия в Jogada¹⁹, място с приятна природа и подходящо за удоволствия, защото изобилствуваше на извори, които в тези горещини бяха много освежаващи за нас. Изкусени от красотата му, ние се забавихме тук два дни, а също и защото казаха, че тук е средата от разстоянието между Виена и Константинопол. По време на престоя ни водачът ни покани посланика и кавалерите с него в много добре разположена къща, където им даде лека закуска. Докато бяха на масата, музиката на Негово превъзходителство, вокална и инструментална, възхити турците. Един от тях обаче, готвачът на водача ни, бе строго наказан за бягството си. Набиха го много жестоко и той получи на голи крака двеста удара с тояга, с големината и формата на нашите за голф. Лицето му почерня, езикът му увисна и той като че ли припадна, но след това се оправя.

От Ягодина по хубав и здрав дървен мост преминахме река Морава, която разделя Сърбия от България.

Следващата спирка бе Varaizin²⁰, след това Pellacderesi²¹

и после Aleschinti²², където по малкия поток и тревата наоколо видяхме много костенурки и хванахме повече от сто.

В Ниш, който някога е бил епископски център, но сега е само малък град, пристигнахме на седми и останахме и на следващия ден. Тук ни настигна куриер от Виена и ни донесе от християнския свят приятни писма, които не само освежиха спомените ни за приятелите и роднините ни там, но и подсилиха желанието ни да се върнем там.

Coitina²³, на три левги от Ниш, бе следващата спирка, където отседнахме. Там малко извън пътя има отлични бани, в които много се изкъпаха, както често правят турците, а от всички елементи^{23a} те най-много почитат водата, която според тях служи за пречистване както на душата, така и на тялото. Затова те често се мият и имат течаща вода в джамиите си, към която се обръщат толкова често, колкото се молят.

На десети наша спирка бе Musan Basha Palanka²⁴, където според своя обичай ни посрещнаха българки, разхвърляйки парчета масло и сол по пътя, предвещавайки и пожелавайки успех в пътуването и работите ни.

На единадесети стигнахме Sackerkoi²⁵, където останахме и на следния ден. Тук поради горещините, промяната в храната и въздуха повече от четиридесет души се разболяха, някои се възстановиха по чудо, а двадесет и шест, между които и барон Корнфил, умряха.

Управителят на това селище покани на обяд посланика с кавалерите и Хасан паша, водача ни. Тук е била резиденцията на херцозите Вилак, където все още има три християнски църкви. В една от тях (принадлежаща и досега на доминиканците) върху гроба на споменатите херцози все още се вижда статуята на мъж в цял ръст, а в нозете на херцога имаше кръг с полумесец, на който бе написано следното: „Hic est sepultus Illustris Dominus Laurentius Dux de Villack, Filius olim Serenissimi Domini Nicolai Regis Bosniaecum Consorte sua Catharina, Anno 1500“²⁶.

На петнадесети стигнахме София, главния град на България, където обикновено отсяда бейлербеят, или вицекарал на Гърция²⁷, и поради това той е населен главно с турци. Градът няма стени и все пак на пътя, по който влязохме в него, ни посрещнаха хиляда конници. Гражданите се бяха наредили в редици със своите оръжия, разделени според занятието си по улиците, но нямаха големи оръдия, защото неукрепените градове не притежават такива.

По време на престоя ни тук бе изпратен куриер за Виена, а епископът на града, променяйки обичая си, се представи на Негово превъзходителство и ни показа църквата вън от града, за която се казва, че е била построена преди хиляда и четиристотин години.

След два дни почивка заминахме и като напуснахме софий-

ското поле, пред нас се откри планината Родопи, където през античността Орфей е свирил така хубаво на арфата си. От върха на тази планина извираха седем потока, които жителите на страната и досега наричат седемте извора на Орфей и си въобразяват, че сълзите му по Евридика, съпругата му, са дали началото им. Тази планина и планината Хемус, които се съединяват, разделят България от Романия, наричана от стари времена Тракия и е една от шестте провинции, които при римляните са обединени под общото име Дакия. Другите пет са: Молдавия, Трансилвания, Рашка, Влашко и Сърбия²⁸. Тези даки или дави, както са били наречени, дават основание на поговорката: *Davus sum non Aedipus*²⁹.

Народът на България е имал много резки преломи и може би повече от всяка друга страна. Първият бяха трибалите, които разгромиха цар Филип Македонски и го накараха да им предаде кобилите, заграбени в Скития за развъждане на порода неговни тесалийски коне. Втори са мизите, трети даките. Четвърти римляните. Готите бяха пети. Славяните шести. Българите — седми, гърците — осми и турците — девети. Въпреки това тя все още пази името България от волгари, които дойдоха от река Волга, и с промяната от „в“ в „б“ са наречени българи. Столицата им, наречена преди *Tibiscum* е известна сега под името София по една църква, посветена от император Юстиниан на св. София.

Що се отнася до Тракия като цяло, преди да бъде заета и обработвана от гърците, народът е бил толкова варварски, колкото и всички на този свят. Те жалели раждането на децата си и пеели на тяхната смърт, но все пак били борбен народ и никога не се покорявали, докато римляните не започнали борба с тях.

На осемнадесети стигнахме Курга-Basha³⁰, на следващия ден до Ихтиман, а на двадесети до Kisterfen³¹ по много каменист път.

Sakurambeg³² беше следващото — в открита и плодородна равнина, откъдето през Dartarbastek³³ на следващия ден пристигнахме във Филипополис³⁴.

Градът, който преди се е наричал Пенерополис, а по-късно Филипополис по името на Филип Македонски, който го възстановил, е разположен близо до голяма равнина и се мие от прочутата река Хеброс, наречена сега Марица, в която се вливат *Taroniza*³⁵ и *Caludris*³⁶. Въпросната Хеброс е известна с честите споменавания на поетите, особено на Орфей, който поради загубата на Евридика, съпругата си, така възнегодувал против женския пол, че измислил мъжките пороци, за което киконските жени го разкъсали на парчета и хвърлили крайниците му в реката.

Освен другите неща във Филипополис ни показаха на един хълм малка църква, посветена на св. Павел. Тя е забележителна

с това, че само на три левги оттук, в села и градове са разпръснати много хиляди Paulini³⁷.

Тук има стара кула, а в нея часовник, който ни се стори толкова по-странен, защото в тази огромна и варварска страна не бяхме виждали друг преди.

Недалеч от града, в голяма планина има много голям манастир за монаси от гръцката религия, наречен Св. Георги. Тук нашият водач уреди да бъде погребано тялото на барон Корнфил, а до гроба го съпроводиха лорд Хей и секретарят на посолството; останалите мъртви бяха заровени близо до бреговете на реката.

Виното на Филипополис е толкова евтино, колкото е и хубаво, защото е в изобилие наоколо и се запазва в изключително големи съдове, на които се възхитих, както се чудих и на ниските и малки врати на къщите им, докато не ми казаха, че те са направени така нарочно, за да попречат на турците да вкарват вътре конете си и да превръщат жилищата им в обори. И аз забелязах, че когато почукаме на някоя врата, за да опитаме и купим вино, хората отвътре бяха много плахи, докато не разберат първо какви сме, толкова се страхуват от турците, които ги подлагат на много обиди особено заради виното.

От Филипополис отидохме до Папасли³⁸, чиито джамия и кервансарай (ханът в Турция е както за животни, така и за хората, защото хора и коне са под един покрив) са били построени от прародителя на сегашния велик везир.

На следния ден стигнахме Kigal³⁹, а на третия — в голяма равнина, където поради липса на вода излязохме от пътя, докато стигнахме до един извор. Тук отново се разразиха злокачествени трески, дизентерия и други потресаващи болести. Някои от свитата се разболяха, като посещаваха заразени къщи, както и с ядене на много плодове и пиене на изстудено със сняг вино, което турците бяха докарвали, но само един умря.

Също тук, докато свещеникът водеше литургия, трима българи докараха две мечки и едно малко [мече], които бяха обучени да танцуват и се борят при звука на цимбала. И тъй като някои ги предпочетоха пред молитвите си, пашата, който видя това, бе толкова недоволен, че заповяда да ги набият.

На двадесет и седми пристигнахме в Орманали⁴⁰, където видяхме джамия, кервансарай и красив каменен мост.

Следващата спирка бе Мустафа паша кюпри⁴¹, където има царски хан или кервансарай, който мислех да опиша на връщане от Константинопол, защото, когато минахме оттук, спяхме вън от градовете, на откритото поле в палатки или в коли. Но тъй като постройката бе царска и най-хубавата, която съм виждал, мисля, че тук е най-добре да запозная читателя с нея. Той лесно може да си представи просторен овален двор и срещу портата, през която се влиза, висока и величествена порта, от двете страни на която се вижда огромна сграда, великолепно покрита с

олово. Подкрепя се от около двадесет и четири мраморни колони, които са с такава големина, че не могат да се опишат, и прилича на два огромни съединени хамбара. Отвътре от всяка страна освен главната стена, откъдето през няколко малки процепа влиза светлината, има стена, висока два аршина и същото толкова широка, на която са направени няколко камини за пътниците — да приготвят храната си и да се стоплят през зимата. Споменатата стена служи едновременно за креват, маса, столове и други удобства, които се предлагат от обикновените ханове в християнския свят. Няма прегради и всичко, когато ядеш и лягаш, е открито за останалите. Под един и същ покрив са и камили и коне, както казах и преди, завързани за пръстени на колове.

Лесно можете да си представите какъв сън и почивка може да очаква умореният пътник и каква миризма и шумове трябва да изтърпи.

При вратата обикновено се продава сено, ечемик, както и дърва (не видях овес в Турция), но храната за конете обикновено е най-добра, защото освен лош хляб и вино (което обикновено е добро), ако пътниците намерят някакво месо или риба, те трябва да си го приготвят сами, ако нямат слуги със себе си.

Такива са хановете в Турция и те са получили името си от керван, което означава група, пътуваща заедно, защото в Турция не е безопасно да пътуваш сам.

Това място е известно и с отличния си белокаменен мост, който прилича на тези на Ратисбон или на Прага както по широчина, така и по дължина. Тук кавалерът Симон Ренинген, императорски пратеник в Константинопол в продължение на седемнадесет години, дойде да посрещне посланика, който го прие с много благоразположение и уважение. Когато Негово превъзходителство бе информиран от него, че Великият господар е в Адрианопол, се подготвихме да тръгнем. Но преди това синът на нашия водач Хасан паша, младеж с добри обноски и с хубаво лице, дойде да посети баща си, който след обяд го изпрати да целуне ръка на Негово превъзходителство, който го посрещна любезно и му подари скъп часовник.

Рано сутринта тръгнахме и същия ден пристигнахме в една равнина на два часа от Адрианопол, където посланикът остана два дни в палатките си, разпънати близо до бреговете на споменатата река Хеброс.

На първи август, славната годишнина от битката при Сен Готар⁴², където до известна степен бе отслабена гордостта на османския скиптър с избиването на дванадесет хиляди души от цвета на армията, посланикът тържествено мина през турския лагер (войската на брой от тридесет хиляди души тогава бе близо до града на палатки) към Адрианопол в следния ред:

Квартирмайстерът с двама от турските придружители бе следван от началника на конюшната на посланика с неговите

жконе. После бяха пажовете и след тях осем тръбачи с техните
сребърни тръби, но те, както и литаврата не трябваше да сви-
рят. Синьор Лелио де Лука, секретар на посланика с групата
прислужници на Негово превъзходителство и тази на кавале-
рите, негови придружители, бяха след тях. Към тях бяха при-
бавени двеста чауши, между които и много синове на високо-
поставени турци. Следваха няколко благородници от различни
народности, като барон Фин, барон Коронини, барон Де Рех,
лорд Хей, маркиз Шатовийо, барон Фюнфкеркен, маркиз Пекори,
маркиз Дурацо, херцог Холщайн като частно лице и достопочи-
таемия Едуард Хауърд от Норфолк. След това граф Стерхайм
носеше богато избродираното знаме на посланичеството, на което
(макар забранено, тъй като високомерието на тази монархия не
позволяваше да се показват владетелските флагове пред султа-
на) от едната страна можеше добре да се види Богородица, коя-
то тъпче с нозе главата на дракона, а от другата — император-
ския орел. Отдясно на граф Стерхайм яздеше милорд, а отля-
во — граф Хербертщайн. Следваше пратеникът на императора
със свитата си, след това телохранителите на посланика и сам
Негово превъзходителство, чиято почтена брада заедно с висо-
ката му фигура, богатото му облекло и шапка, на която имаше
рядко перо от чапла, украсено с благодорен диамант, привличаха
зрителите и спираха погледите им върху него. От дясната стра-
на на Негово превъзходителство яздеше чаушбашъ, дворцов це-
ремониалмайстор, а агата на спахиите — отляво. Отзад идваха
синьор Паниоти, грък, преводач на двамата императори, със се-
кретаря на посолството Джон Фредерик Мецгер, доктор по граж-
данско право, и синьор Washina, личен преводач на посланика.
**От двете страни на Негово превъзходителство вървяха сто ени-
чари, за да държат народа настрана.** И в края следваха двеста
спахии с ризници, колчани и пики, носилката на посланика, че-
тири карети с по шест коня и сто и деветдесет коли с багажа.

Така минахме към град Адрианопол през османския лагер
покрай шатрата на великия везир, близо до сарая, а големците
от двора се бяха струпали и се възхищаваха на великолепието
на това посолство, което по-скоро представяше славата и три-
умфа на императора на Запада, отколкото бе поздрав към мо-
нарха на Изтока. След това чухме, че самият султан, който се-
деше с майка си, жена си и двама братя зад тънка завеса и
наблюдаваше с радост и възхищение като останалите, наблюда-
вал любопитно всичко и казал, че никога не бил виждал нещо
подобно.

По пладне стигнахме до определените ни квартири, които
бяха в предградията от другата страна на града. Колко бяхме
щастливи, читателят може само да предположи, защото горе-
щините бяха толкова силни, че едва ги издържахме.

На следващия ден великият везир изпрати на Негово пре-
възходителство подарък от няколко вида плодове в тридесет кош-

ници. Посланикът заповяда да дадат на приносителите тридесет крони. Още няколко дни изминаха в получаване и отдаване на взаимни любезности.

Град Адрианопол (наричан в древността Oreste) е отчасти разположен на върха, отчасти на склона на хълм от тази страна, където реките Tunza⁴³ и Harđa⁴⁴ се вливат в Марица. Това е най-хубавият и най-голям град между Strigonium⁴⁵ и Константинопол. Сградите са като на всеки друг град в Турция, а въздухът по-приятен и умерен, отколкото всеки друг в Романия.

На шестия ден Негово превъзходителство бе заведен от чаушбашъ⁴⁶ в шатрата на великия везир, където след церемониите от двете страни посланикът му предаде писмата на императора със следния адрес: *Strenuo et magnifico viro, Achmet Bassa Serenissimi Turcarum Imperatoris supremo Vezirio sincere nobis dilecto*⁴⁷. Негово превъзходителство му предаде подаръци с огромна ценност от императора. А везирът му даде кафтан, поръбен със самурени кожи, който струваше хиляда долара⁴⁸, както и коня с екипировката, които му беше заел за влизането в Адрианопол. Освен това бяха раздадени сто кафтана между придружителите на посланика и други от свитата.

Тук разбрахме, че част от двореца в Константинопол е изгоряла, както и над двеста къщи, така че малко по-рано кралицата майка и султанката бързо са се върнали тук. А сега, тъй като поради сезона султанът бе решил да посети морските си крепости, нещо, което бе решил по-рано, аудиенцията с посланика бе ускорена.

На единадесети много рано сутринта при посланика дойдоха сто чауши и двеста еничари, за да му се представят и го отвеждат в сарая, а великият везир, както и преди, изпрати коне, така че ние тържествено отидохме там. След като слезе от коня си във вътрешния двор, Негово превъзходителство бе въведен в Дивана, място, където везирите се срещат три пъти в седмица, за да раздават правосъдие. Тук шест от тях (повелители и господари на всичко в Азия и Европа) очакваха пристигането му, а великият везир учтиво го посрещна и го отведе [да седне] на богат стол. След това, за да се открият по-ярко великолепието и суетата на османското величие, той заповяда да се разпредели сумата от триста седемдесет и пет хиляди долара между войниците и офицерите при двора (заплатата за три месеца), които те получават обикновено в дните, когато Великият господар дава аудиенция на посланиците.

Еничарите стояха невъоръжени, в редица, със скръстени ръце и наведени глави, обърнати към Дивана, а срещу тях имаше петнадесет малки полски оръдия от месинг. От другата страна бяха спахиите. По списък бяха извикани някои капитани, последвани от няколко души от тази войска или отряд, за да получат заплатата си в червени кожени кесии (всяка кесия съдържаше по петстотин долара), които те преметнаха на рамене и отнесоха.

Това продължи близо два часа и след това имаше обяд.

На първата маса беше посланикът заедно с императорския представител, великият везир и още една високопоставена личност. Кавалерите бяха разпръснати тук-там по другите маси с останалите везири. Останалата част от свитата седнаха по турски на земята, където бяха постлани като килими червени кожи, на които беше сложена нагъсто храна. Най-голямото великолепие на ястията освен месо и риба бяха нещата, направени от захар, мускус и амбра, а питиетата бяха само вода и шербет, но прислугата бе многобройна и добре облечена.

Докато обядвахме, бяха внесени от турци подаръците от императора (които бяха многобройни и безценни) през двора, така че хората да ги видят и да се задоволи любопитството на всички както с броя, така и с разнообразието на даровете...

Като свърши обядът, [ни] раздадоха четиридесет кафтана (без които нямаше достъп до султана, а той [ни] дари с по-малко [кафтани] от своя министър, великият везир) и капуджибаши информира везирите, че Великият господар е готов за аудиенция. Те веднага му се представиха и след като му се поклониха ниско, застанаха до него по местата си. След това бе въведен посланикът, а кавалерите малко по-късно бяха представени поред, застанали между двама високопоставени турци. Веднага след като бяха приети и поднесоха почитанията си, бяха освободени.

Господата, които бяха приети, бяха представители на императора, кавалерите на Ренинген и Казанова, милорд, граф Хербертщайн, маркизите Дурацо и Пекори, достопочитаемият Едуард Хауърд от Норфолк, граф Стерхайм, бароните Бинендорф, Фюнфкеркен, Хей, Коронини, Фин, Вернавел и Рех заедно със секретаря и преводача на посолството.

Когато всички освен посланика, представителя и преводача се оттеглиха, последният подаде императорските писма на посланика, а той — на султана, който, блестящ със своето злато и скъпоценности (които не се пазят никъде, а се носят от камели навсякъде, където отива той), беше по-скоро на легло, отколкото на трон. След поздравите от императора накратко се изброяваха публичните и частните причини за посолството. Султанът отвърна, че се радва да чуе за здравето на императора, и поздрави посланика с добре дошъл. Що се отнася до това, което може да допринесе за щастието на двете империи, той каза много малко, но покани посланика да отиде в Константинопол, откъдето той няма да отсъства дълго след края на морската си експедиция, след което посланикът, който единствен целуна края на дрехата му, поднесе отново своите почитания и се завърна в квартирата.

На тринадесети Негово превъзходителство изпрати началника на своята конюшня да подари на великия господар една благо-

родна и богата каляска заедно със седем неаполитански коня и четири ирландски хрътки.

На шестнадесети великият везир покани посланика и кавалерите на обяд във вѐн от града в дворец, принадлежащ на мюфтията, който е папата и върховен свещенослужител на турците и който също присъствуваше⁴⁹.

Като се наобядваха, за развлечение на Негово превъзходителство сто добре облечени турци на кон показаха рядко майсторство на езда, като размахваха тояги един срещу друг така енергично и бързо, че бе истинско чудо как успяваха да ги отклонят, макар двама или трима да бяха опасно ранени, ако не и убити.

На двадесет и трети Великият господар излезе от сарая много тържествено и величествено и мина през града до шатрата си в лагера с оглед заминаването си към Галиполи, но остана няколко дни там поради горещините, без да се връща в сарая, освен скрито или през нощта, както е обичаят тук, когато публично излиза с цел официална обиколка или пътуване.

По време на престоя ни в Адрианопол, който бе близо месец, имах възможност да разговарям с италиански ренегат, който служеше като лекар. С негова помощ, както и на други, получих информация за неща, които обикновено не са ясни и очевидни за чужденци.

И тъй като имам сега свободно време, ще продължа разказа, който спрях при Белград.

Първо за суровостта на турците.

Мохамеданите са много строги в своите наказания и за най-малкото провинение обикновено бият нарушителите по ходилата, понякога по корема, задните части или другаде, което се използва най-вече за еничарите и от което не са освободени и най-добрите и високопоставените между тях, освен когато плащат с главите си.

Например в малък град между Буда и Белград, тъй като началникът на крепостта, който управляваше и други околни селища, не дойде веднага да поднесе почитанията си, щом пристигна в палатката на Махомет ага и застана до водача ни, който седеше със скръстени нозе, след кратък разговор на турски последният го ритна по гърдите. След това, както бе легнал по гръб, краката му бяха изпънати нагоре (както е обичаят тук, за което писах по-горе) и нашият ага строши в тях с шест или седем удара дебелия край на голяма здрава тояга. Това стана за миг, докато милорд, който бе в палатката с темпераментния ага, успее да стане и го хване за ръка, за да му попречи да удря повече, защото Негова светлост беше изпълнен с жалост да види така третиран почтен старец на седемдесет години с бяла като мляко и дълга до пояса брада. И ако не бе дърпал здраво и не бе уважаван от агата, последният се кълнеше, че щял да го накаже с поне шестдесет удара, и каза на бедния

стар управител да благодари само на милорд за снисходителността му. Все пак веднага след като свърши това, той седна заедно с останалите в палатката и получи кафе, което поради огорчението си той не изглеждаше да пие с готовност и промърмори само, че в продължение на близо шестдесет години, през които е служил на Великия господар, никога преди не е бил бит. Макар милорд и другите присъстващи да се застъпиха за него, той бе окован във вериги и изпратен същата вечер при везира на Буда, който, както казаха, ще нареди главата му да бъде отсечена, без да го изслуша или да проучи въпроса.

Същото и по-лошо отношение очакваше и кадията на мястото, защото подобно на гореспоменатия управител бе се забавил да изпълни дълга си. Но той, вероятно чул за жестоката съдба на другия, избягал и цяла нощ се крил в лозята, като не се завърнал в седалището си до нашето заминаване.

Кадията е съдия както за цивилните хора, така и по всички граждански дела и има голяма власт във всички правни въпроси, както управителят във военните. Те двамата си поделят властта във всичко в рамките на своята юрисдикция и район и са отговорни само пред везира или пашата, под чието управление спадат. И въпреки това гореспоменатият ни водач бе така упълномощен от везира на Буда, че имаше абсолютна власт над тях навсякъде, откъдето минахме.

Спомням си и друг пример, когато бяхме отседнали в Адрианопол.

В османския сарай съществува обичай, когато султанът официално излиза да кимне на офицерите в своя двор, за което чаушбашъ от името на всички благодари на Негово величество и извиква: „Да живее нашият император, цар и пр.“ Споменатият чаушбашъ, когато султанът влезе в лагера при град Адрианопол, дали забрави задълженията си, или бе зает с нещо друго, пренебрегна или пропусна обичайната церемония, която го задължаваше благородното кимване на неговия принц. Тогава императорът премълча, но като пристигна в лагера, уведоми великия везир за пропуската. А той побърза към своята палатка и заповяда да донесат инструментите, в които се поставят нозете на престъпниците и ги бият. Стоящите наблизо големци (макар да не бил определен все още този, който ще бъде наказван) разбрали веднага кой е виновникът. На чаушбашъ било наредено да легне и му ударили сто тояги по петите. След това, когато се изправил на крака, той паднал пред великия везир, стремейки се да целуне дрехата му и да бъде възстановено неговото благоволение. Но великият везир, разгневен, му сбърнал гръб, наричайки го негодник, и му заповядал в бъдеще да бъде по-внимателен в своите задължения, защото в противен случай ще заповяда да бъде удушен. Нещастникът изтърпял тези обноси — и на следния ден те и двамата отново били в двора,

всеки на поста си, като че ли нищо не се било случило преди-ния ден.

За управлението на своите провинции обикновено на три години Великият господар изпраща хора от двора, които не са виждали друга светлина освен тази на сарая. Въпреки това, когато императорът ги натовари с някаква задача, казват, че в същото време бог ги дарявал с разбиране и способност да ръководят и [те успяват] да се справят.

Големците, когато не са на бойното поле, водят разкошен и мързелив живот, прекарвайки цялото си време в ядене и разврат, най-лошото от което е хомосексуализма, който е толкова често срещан между тях, че освен когато не е насилствен, на него изобщо не се гледа като на порок.

Що се отнася до тяхната военна дисциплина, като цяло това е само погрешно сведение и тя се поддържа само със сила. А колкото до крепостите им, те са оголени и жалки укрепления, защото те нищо не поправят освен от време на време някой граничен град или замък, но и тях слабо. Защото освен с помощта на ренегати (от които те имат от всички народи, но малко с някакво значение или много на брой) те не знаят как да се заемат с това.

Същата липса на грижа се наблюдава и в техните домове, градини и други сгради освен обществените, които няма да се изненадаме да видим в разруха, защото, както казах по-горе, повечето, изглежда, не ще могат да устоят по-дълго от живота им, зависещ от злонамереността или капризите на съответните управители. Дори да направят и най-малкия открит намек за богатство и величие (както разказах по-рано), това е достатъчно престъпление, за да им отрежат главите и конфискуват имотите, както често се случва с някой богат паша или везир, чиято глава бива отрязана от двама чауши или пратеници в собствения му дом или шатра, макар да има стотина слуги и дори много хиляди войници наоколо и под негово командване.

Много от селата им са изградени като войнишки колиби, като много малко или нито една от къщите не е покрита с керемиди, а оборите в Англия обикновено са по-уютни и чисти. Селските стени приличат на тези в Унгария, но са по-лоши, тъй като представляват забучени в земята дълги пръти, преплетени като кошница и замазани от двете страни с кал и тор.

Но обществените им сгради, като кервансаран или ханове, както и техните бани, мостове, пътища и фонтани, които срещаме почти по целия път ежедневно, са много внушителни. Тяхната религия ги кара да правят това, а големците им се принуждават да го правят още повече, тъй като понякога не знаят как да се разпоредят с богатствата си след смъртта си, защото не са сигурни, че други завещания биха се осъществили.

За да увековечат паметта си тук, те често правят огромни разходи от такъв характер и ги даряват с постоянни приходи за

общото благо на пътниците. Даже някои от тях поради изключителна набожност и благотворителност дават храна на коне и птици, нареждайки да се направят дупки в надгробните им камъни и паметници, за да се събира вода за птиците. Някои от последните са толкова питомни и глупави, особено гургулиците (тъй като турците рядко ги безпокоят или стрелят по тях), че както видях по време на пътуването, когато някои от групата ни застреляха и убиха няколко от едно дърво, другите продължиха да стоят спокойно, а ако някоя птица не бъде улучена от първи път, тя продължава да стои, докато бъде убита.

Привилегията и правото да стреляме по пътя не ни бе дарена, тъй като бяхме чужденци и друговерци, но понеже бяхме от свитата на посланика, чиято мисия бе свързана с мира и търговията, нещо много успокоително за турците, това ни даде възможност за всякакви безвредни общувания и свобода и обикновено ги правеше учтиви и любезни към нас, още повече, че никога не е имало толкова великолепно и славно посолство, нито пък друг посланик е бил така добре посрещнат, както ще покаже на читателя следващият разказ.

Унгарците са противници на мира с турците. Във връзка с отказа на тяхното желание от Негово императорско величество (от когото те бяха поискали представител на техния народ да бъде включен в посолството в Турция с граф Лесли) хусарите от Филек с някои от съседните жители се бяха обединили в група от шестстотин души и нахлуха на тридесет левги в страната, като ограбиха всички села около Вайя, и се завърнаха със значителна плячка в деня преди посланикът да пристигне там.

Тази наглост на унгарците във време на мир и приятелство и толкова близо до посланика (когото планираха да оплетат в лабиринт от неприятности и оскърбления) беше заклеймена еднакво от Негово превъзходителство и от турците, които (отчитайки значимостта на факта) бяха отправили много справедливи и жални оплаквания до посланика. Така че те имаха основание да намалят любезностите си към него. Все пак те не престанаха да го посрещат с много уважение и почести, а управителят на това място изпрати на Негово превъзходителство подарък от различни видове храни. Но много от простолудието бяха толкова невъзпитани и невежи, колкото по-високопоставените бяха учтиви. Защото, запитани по пътя от преводача колко далеч и колко часа път е до някое място, те не знаеха какво означава час или миля. Вярно е, че в Унгария имат някакви големи часовници, но обикновено измерват деня по молитвите и храненията си, които стават по-рано или по-късно с удължаването или намаляването на деня или нощта.

Често по време на пътуването на обяд те идваха, заставаха около масата и се дивяха на шапките ни, които мнозина носеха със себе си, ветрилата, ръкавиците и пр., а някои между тях, по-смели от останалите, достатъчно учтиви в обноските си, ги

вземаха в ръце, когато ги оставяхме до нас, за да ги пипнат и си ги сложат. Когато играехме на карти или табла, простолюдieto се вираше и заставаше толкова близо до масата; че ни принуждаваха често да викаме еничарите, за да ги накарат да се отдръпнат. А те и при най-малкия знак на недоволствие ги биеха като кучета. Така постъпиха и с един арабин, главорез; който вървеше с нарочно прокарано през тялото копие и няколко стрели, пронизващи двете му ръце. Затова че недостатъчно бързо се отдръпна от пътя им, той бе жестоко бит с тояга и блъскан от еничарите ту по гърба, ту от страни, дори по стрелите и копиецо, както се случи, без да се съобразяват с положението му, което на нас, несвикнали със зрелища от този тип, се стори жестоко. И други ни се сториха чудновати и фантастични, особено конниците, някои от които имат огромни криле на гърбовете си, а други странни и разнообразни пера по главата си; както и други белези, за да покажат колко много християни са убили.

Пехотинците също, за да демонстрират проявите си във войните, се отличават от останалите по различните си дрехи и шапки в разнообразна форма и цветове, за което те взаимно се въодушевяват да заслужат, като се убеждават, че този, който загине в битка срещу християните, веднага отива в рая, място, както те го описват, отговарящо на чувствените им наслади.

Срещнахме много малко грамотни, а тези, които са, получават малко удоволствие, тъй като нямат печатани книги.

Но не мога да пропусна чистотата на турците, които при уриниране коленичат поне с един крак на земята, а след това си мият ръцете. Това те правят и преди, и след ядене, което е толкова често, колкото са и молитвите им, четири или пет пъти на ден. Но макар да се хранят няколко пъти, основното им ядене е около десет часа сутринта, когато обикновено пируват. Така бе и когато нашият водач покани и угости посланика. А това стана така.

Първо, когато Негово превъзходителство влезе в шатрата, той стана и поздрави с добре дошъл него и кавалерите, седна отново заедно с тях, всеки на една възглавница на пода. Само посланикът имаше две, за да го издигнат малко по-нагоре, защото нозете му не бяха така гъвкави, та да седне като шивач подобно на останалите. Все пак той не пожела да използва стол, макар да му предложиха един, защото бе тук като частно лице, а не на церемония.

Като седнаха по този начин, двама пажа на водача (високи мъже, четиридесетгодишни) отидоха при всеки гост и покриха главите и лицата им с фина раирана тафта, докато един друг със сребърна кадилница ги парфюмира и опуши.

След това кадилницата бе изнесена и върху скута и коленете на гостите бе постлана друга копринена кърпа, а друг го-

лям паж донесе розова вода, с която си измиха лицата и брадичките.

Когато и тази бе отнесена, на коленете им бе поставена лещена кърпа и им поднесоха кафе.

След него поднесоха шербет, който е много приятен, когато е парфюмиран с амбра и направен от няколко сока от плодове според сезона, които се смесват и разтварят във вода и след това се поднасят.

Накрая предложиха тютюн на тези, които го обичат (във или близо до двора той е забранен), и тогава обикновено започват разговорите.

Когато наближи време за обяд, те всички първо се измиха, както седяха. След това в средата, към горния край на шатрата поставиха на земята кожена покривка за маса, като подът почти изцяло бе покрит с килими (особено в началото и по края на палатката).

Те се преместиха към тази маса и наоколо седнаха колкото могат повече, което рядко е повече от десет души. По средата в началото поставиха поставка, а след това и кръгла маса обикновено от олово или калай (само Великният господар използва златна, макар и забранено от техния закон, издигната на около две педи и с форма на нашите чинии или подложки, макар и много по-големи). В средата на тази маса се поставя голяма кръгла купа (никога повече от една наведнъж) от същия метал, пълна с месо. Първото беше винаги от крехко печено овнешко или нещо подобно, накъсано на парчета и късчета, които често при големи празници или пирове са парфюмирани, преди да бъдат поднесени на масата.

Варените меса също са крехки и лесно се накъсват на парчета, тъй като ножове никога не се използват при хранене.

После се сервират много млечни супи и каши, които се ядат с дървени лъжици или по-скоро с овални черпаци.

Предварително се нарязва кафяв хляб на дълги филии, които се оставя на масата едновременно за ядене или, ако искат, като копани за кокалите, които могат да хвърлят и на масата, както правят обикновено турците. Често при поискване се дава пресен хляб, макар турците да изяждат своите „копани“.

Шербет също дават при поискване, а не, както пишат някои, само веднъж в края на обяда, който сега приключва и аз трябва да стана и да си отида.

На двадесет и седми август много рано сутринта тръгнахме от Адрианопол и преминавайки река Хеброс по голям и дълъг мост, минахме покрай турския лагер, като всички тръби и литаврите засвириха по команда на Негово превъзходителство.

Около пладне пристигнахме в Хапса⁵⁰, а на следващия ден — в Баба⁵¹, хубав малък град.

Следващата спирка бе Боргас⁵², а след това — Каристиран⁵³.

до който отседнахме в една равнина, край малка хубава речка.

На последния ден от месеца пристигнахме до Chiurlu⁵⁴, а на първи септември — в Сименли⁵⁵, много бедно село.

На следващия ден рано пристигнахме в Селивреа⁵⁶, наричан по-рано Селимбрия или града на Селис, защото на стария тракийски език „брия“ означава град — и други градове на Тракия имат същото окончание, като Олимбрия и Месембрия.

Градът е много приятен и е разположен на един хълм и до морското крайбрежие, откъдето обикновено се вземат корабчета до Константинопол (когато вятърът е благоприятен).

Оттук стигнахме до Понте гранде⁵⁷, преминавайки по четирни каменни моста на малко разстояние един от друг, които се прехвърляха над ръкав от морето.

Понте николо⁵⁸ беше следващият и тук имахме нов повод за радост, защото ни настигна дългоочакваният Родолфус, курверът от Виена, и донесе писма от християнския свят.

Предпоследната ни спирка, на два часа от Константинопол, където останахме два дни в палатките, докато бъде приготвено всичко за влизането ни в града. Във връзка с това в деня, в който тръгнахме, милорд Уинчелси⁵⁹, тогавашният поелиник на Техни величества, изпрати секретаря⁶⁰ и свитата си заедно с английските търговци, за да посрещнат и придружат Негово превъзходителство, чието влизане в Константинопол бе великолепно и тържествено, с всички обичайни церемонии на величье.

Милорд, макар да имаше определена хубава квартира близо до Негово превъзходителство, бе вече поканен в дома на милорд Уинчелси. Затова направо отиде там заедно с брат си и свитата си и бе благородно посрещнат и приет. Аз, който известно време бях болен (дори смъртно) по време на пътуването, скоро се възстанових там благодарение милостта на благородния милорд Уинчелси и голямото милосърдие и доброта на милейди, чиито несравними добродетели, надхвърлящи всякакви граници, мога да възпоменавам с благодарност и мълчаливо да им се възхищавам.

Смята се, че Бизантиум, древното име на града, е бил малко по-голям от сегашния сарай. Основното занятие е риболовът, особено на тонове, които Босфорът докарва всяка година, и точно срещу сарая (наречен Златен рог поради придобивките на рибарите) се хващат огромни количества, докарвани тук поради страха им от една бяла скала, показваща се от дъното на плитката и прозрачна вода откъм халкедонския бряг. Константин Велики, първият християнски император, като го уголемил и разкрасил с много хубави сгради и построил стени около него, установил тук седалището си и го нарекъл Нов Рим, но след смъртта му наследникът му в негова памет и на негово име наредил да се нарича Константинопол.

Оттогава е седалище на императорите на Изтока, но не без резки промени в съдбата, защото вместо под християнски императори той е сега под властта и управлението на мохамедански принц, след като МахOMET Втори го завзел с атака и го отдал на яростта на войниците си. Това голямо нещастие за християнството станало в годината от рождението на Христа 1453, на 29 май, след неделата на св. Вит, втория ден от празника на Светия дух, срещу който гърците толкова често са прегрешавали и бог ги наказал този ден със загубата на главния им град, за да им покаже колко е голям грехът им.

С благоприятното си и подходящо разположение този град изглежда построен, за да ръководи целия свят, защото е в самия край на Европа и е отделен от Азия само от един провлак на морето, широк около половин левга. Пристанището е толкова дълбоко и сигурно, че и кораби с най-голям товар могат да отиват близо до брега без никаква опасност.

Градът като цяло е лошо изграден, улиците са много тесни, така че на места не могат да минат нито колесници, нито коли. Има само една хубава улица, пресичаща града до Адрианополската порта, и тя е само със средна ширина. Но джамиите, изградени от няколко императора, са много величествени сгради и всички са имитация на Св. София, която е единствената църква, запазена от разруха при завземането на Константинопол, и която поради красотата на постройката турците решили да осквернят, като я превърнат в джамия.

Тази църква е построена от император Юстиниан. За целта той използвал приходите от Египет в продължение на седем години. Когато я свършил и видял красотата ѝ, той се похвалил, че е надминал цар Соломон в построяването на своя храм.

Близо до нея изградил хубав манастир, където е дворецът сега, и го дарил с доход от осемстотин хиляди крони за издръжка на деветстотин свещенослужители за службите в храма.

Близо до Св. София се намира дворецът (отделен от града със стена и който се мие от две страни от морето), който обхваща три квадратни мили, и заедно с горичките от кипариси, градините и шадраваните, поляните и други развлечения е място за много разнообразни удоволствия.

Говоря накратко за сарая, защото много други са писали достатъчно за него и [са разказали] повече, отколкото се показва обикновено на чужденците.

На големия площад (наречен от гърците хиподром и определен от императорите за конни състезания) видяхме две антични пирамиди и три бронзови змии, така увити и оплетени, че само главите им са свободни.

Към края на града, на север, са останките от древния дворец на Константин, където е била резиденцията на толкова много християнски императори. Близо до споменатите развалини е църквата и жилището на константинополския патриарх.

В града има няколко места, наречени безистени, приличащи на нашите борси, където могат да се купят всякакви неща. Тук има и пазар на роби, където продават мъже и жени. С последните търгуват евреите и печелят изключително много от това, защото те купуват млади и хубави жени, обучават ги да шият, танцуват, пеят и свирят на няколко инструмента, което им дава големи предимства. Това те правят както за печалба, така и от политика, защото предпочетените в двора жени от благодарност правят много добри услуги на евреите.

В центъра на града е старият сарай, построен от Махомет Втори за своя и на наследниците си резиденция. Но те, предпочитайки новия като по-здравословен и приятен, го оставили на разположение на жените на покойния Велик господар и там те чезнат през остатъка от дните си.

Арменците имат голямо оградено място в града, където живее патриархът, чиято църква е бедна и малка, и там все още има останки от зала, в която се е събирал съвет.

Има две големи оградени места, където са настанени еничарите, когато армията не е на бойното поле и където те живеят в голям ред и дисциплина.

В единия край на града е замъкът на седемте кули, където султанът държи по-високопоставените си затворници, които не е осъдил на смърт. Тук султан Осман⁶¹ бе удушен от поданиците си.

Предградието Галата, което е отделено само от пристанището, има много по-хубави сгради от града. Като собственост на генуезците, то е било предадено по взаимно споразумение и така запазено от разруха. Това е причината църквите на католиците да бъдат запазени и непокътнати. Християните живеят главно тук и в Пера, където имат право на свободно изповядване на своята вяра и религия.

Срещу сарая, на азиатския бряг е предградието Скутари, където се срещат керваните от Персия, Алепо, Дамаск и други източни райони. От страната на споменатото Скутари са останките на древния град Халкедон, така известен заради общия събор по време на император Марцианус⁶².

Брегът на тракийския Босфор, който влива водите си в Средиземно море, е пълен с китни села и къщи за развлечения, а при устието ѝ (на около осемнадесет мили от Константинопол) на скала, издаваща се навътре в морето почти като остров, има колона от бял мрамор, наречена колона на Помпей и издигната, както казват, когато победил Митридат.

На две или три левги от града, където проливът е най-тесен, са построени два замъка, добре снабдени с артилерия, за да пречат на преминаването на съдове, които искат да спрат.

Около града има само гробове и паметници на мъртвите. Като ги преминахме, земята бе колкото плодородна, толкова и

приятна, а долините и хълмовете бяха изпъстрени с места за развлечения.

На три левги от града има водоем с огромни размери, недалеч от който са построени три арки. Те съединяват две планини, от които се стичат толкова изобилни води, че освен обществените чешми и тези в домовете на пашите са направени и осемстотин в джамните.

Що се отнася до хранителните продукти в Константинопол, там няма нужда от нищо. Житото, виното и месото от всякакъв вид е в голямо изобилие и евтино. Що се отнася до рибата, тук винаги има големи количества и много хубави калкани, писии, кефали и други, което установихме от собствен опит по време на тримесечния ни престой.

Но да се върнем на посланика. Каймакамът на Константинопол⁶³ изпрати две галери на Негово превъзходителство (всяка галера имаше по четиристотин осемдесет и шест гребла с по пет души на гребло, всички християни, но главно руснаци и поляци), за да пренесат него, другарите и свитата му до една приятна къща с градина на Босфора, където ни даде великолепен пир, а за развлечения на посланика нареди след обяда да бъдат показани танци и фокуси. Но на отиване галерата на Негово превъзходителство се сблъска с друга и бе в известна опасност.

На трети октомври султанът се върна от морската си експедиция, а везирът угости посланика в градината си.

На десети ноември Негово превъзходителство има своята втора и последна аудиенция при султана (никой посланик не е приеман повече от два пъти, а именно при пристигането и замиването си). За тази цел великият везир изпрати коне и екипировка за него и свитата му. Той влезе в сарая през главната порта близо до Св. София, пазена от около двадесет и пет капиджии, или вратари. Тук видяхме просторен двор и сграда отляво, която преди е била ризницата^{63a} на [катедралата] Св. София, а сега турците държат там оръжието, което са взели от християните както при завладяването на Константинопол, така и в други битки. Отдясно има сграда, която служи като болница за сарая. През този двор минахме на кон, но при втория, който беше пазен като предния, слязохме и Негово превъзходителство бе посрещнат със същото великолепие и церемония като в Адрианонопол.

На осемнадесети посланикът и представителят обядваха с великия везир, който им даде кафтани, поръбени със самурени кожи.

На трети декември Великият господар излезе на лов, развлечения, което той много обича и което става по следния начин. Няколко хиляди селяни претърсват околността и гонят дивеча от цяла гора, докато султанът и свитата му са застанали на открито място с кучета, които тичат след всеки дивеч и не

пропускат нищо, което се появи, макар и неподходящо за убиване.

Когато султанът свърши, великият везир го дари с пет кесии долари и две дрехи. Двете дрехи той не хареса, четири от кесиите даде на пажовете си, а остатъка на селяните, които често, когато Великият господар ловува, поради големия студ измират в горите.

На седми посланикът имаше аудиенция при великия везир, а на десети при тестердар⁶⁴, или главния ковчежник. И двамата раздадоха кафтани.

Когато настъпи денят на отпътуването ни (който бе двадесет и първи), посланикът тръгна, изпълнен със слава (макар голяма част от свитата му да бе отнесена от смъртта), с още по-голяма свита поради добавянето на пленниците, които взе със себе си. О, как съжаляваха бедните християни, които останаха, за загубата и липсата на този гост, от когото получиха толкова утеха и който, предчувствуваха те, няма да видят вече.

Ние не тръгнахме по начина, по който пристигнахме, тъй като посланикът беше вече заминал и всички, които бяха в колите, от страх да не останат най-отзад, бързаха колкото е възможно повече, а някои и още повече. Поради това между Константинопол и Понте пиколо (мястото на отсядане за през нощта) много коли бяха повредени, тъй като се сблъскваха и [не тръгнаха], докато не бъдат стегнати и поправени, а [по пътя] на едно място бе паднало колело, на друго — счупена ос.

На следната утрин потеглихме към Белград по същия път, по който дойдохме, без да се случи нещо, само при Сакаркьой един арабин с факла в ръка (който ни водеше в тъмнината) и някои други с биволите си умряха от студ, докато спяха на земята. Доктор Мецгер, секретар на посолството, както и член на военния съвет при императора, който полудя в Константинопол, почина при Ниш и бе погребан в гробището на рагузанците.

В Белград, където останахме до тринадесети февруари, деня на заминаването ни, аз поисках някакви ръкавици и помолих един еврейин да ми намери един чифт, нещо с което той с готовност се зае и ми донесе няколко, но всички само за една ръка, тъй като турците носят само по една.

След като изкарахме два дена в пренасяне на конете, каретите и колите през река Сава, където турците с техните камшици накараха всички зяпачи да помогнат, на четиринадесети стигнахме до Коломбица⁶⁵, село под земята. Там в къщите можеше да се влезе само пълзейки на колене.

Нитровиц⁶⁶ бе следващият, където останахме и на следния ден, и след това стигнахме до Валковар⁶⁷ и Есек⁶⁸. Последният е град с крепостна стена, където видяхме огромно оръдие, дълго деветнадесет фута, и няколко глави на християни, набучени на

колове. Улиците бяха настлани с греди. Преминахме дървен мост, дълъг три или четири мили, над Драва и блатистите райони.

Вън от града имаше двойни бесилки с много куки, върху които се окачват престъпниците с главите надолу и в зависимост как са били хванати, имат по-бърза или по-бавна смърт. Следващата спирка бе Борновар⁶⁹, след това Мохач и след това Батасек⁷⁰.

(Следва описание на пътуването до Виена, където приключва посланичеството, с. 213—225.)

¹ В текста става въпрос за Мехмед IV Авджи (1648—1687).

² Вер. р. Тиса.

³ На 1 август 1664 г. при Сен Готар на р. Рааб (Раба) е решаващата битка в Австро-турската война 1663—1664 г. Въпреки сравнително по-добрия резултат за австрийците Васварският мир от 10 август 1664 г. носи повече придобивки за Османската империя.

⁴ Каймакам — „наместник“. Титла на каймакам пашата, заместник на великия везир, когато е на война или заедно със султана в Едирне, на мютеселима — наместник на валията на даден санджак, и на наместника на старейшината на всички благородници в дадена провинция.

⁵ Капъджъ башъ — „началник на вратарите“. Отначало наистина е начело на охраната на вратите на султанските покои. По-късно започват да въвеждат в двореца чуждите посланици, изпращат ги със съобщения до управителите на провинциите, оглавяват тайни мисии по ликвидиране на негодни управители и пр.

⁶ Нови Сланкемен, СФРЮ.

⁷ Авторът има предвид под „гърци“ цялото православно население — гърци, сърби, българи, а под „турци“ — мюсюлманите.

⁸ Мурад II (1421—1451).

⁹ Мехмед II (1451—1481).

¹⁰ Сюлейман Великолепни (1520—1566).

¹¹ Лудвиг II (1516—1526).

¹² Белград пада на 8 август 1521 г.

¹³ Дн. гр. Едирне.

¹⁴ Дн. Гроцка, СФРЮ.

¹⁵ Дн. Колари, СФРЮ.

¹⁶ Дн. Смедерево, СФРЮ.

¹⁷ Дн. Смедеревска паланка, СФРЮ.

¹⁸ Дн. Баточина, СФРЮ.

¹⁹ Дн. гр. Светозарево, СФРЮ.

²⁰ Дн. гр. Парачин, СФРЮ.

²¹ Неустановено.

²² Дн. гр. Алексинац, СФРЮ.

²³ Неустановено.

^{23a} Според Емпедокъл природата се състои от четири елемента: огън, вода, въздух и земя.

²⁴ Дн. Бела паланка или с. Клисурса, Белопаланечко, СФРЮ.

²⁵ Дн. гр. Пирот.

²⁶ Тук е погребан славният господар Лаврентиус, дук на Вилак, син на някогашния пресветъл господар Николай, крал на Босна, със сестра си Катарина, 1500 г. (лат.).

²⁷ Бейлербей — бей на бейовете, военен и административен управител на най-голямата административна единица в Османската империя — еялет: Гърция — т.е. Румелия, европейските провинции на Османската империя.

- ²⁸ С това не се изчерпват римските провинции, а Рашка и Сърбия са идентични.
- ²⁹ Аз съм Дав, а не Едип (лат.). Израз на римския драматичен писател Теренций. (Дав е предан, но прости чък слуга, а Едип е хитър, отгатнал гатанката на Сфинкса.)
- ³⁰ Неустановено.
- ³¹ Вер. дн. гр. Костенец.
- ³² Дн. гр. Септември.
- ³³ Дн. гр. Пазарджик.
- ³⁴ Дн. гр. Пловдив.
- ³⁵ Вер. р. Тополница.
- ³⁶ Неустановена.
- ³⁷ Павликяни — привърженици на социално-религиозно учение; възникнало през VII в. в Армения. През VIII в. се разпространява и в малоазийските и балканските владения на Византия. През VIII в. и по време на византийския император Йоан Цимисхий (969—976) големи групи павликяни са преселени от Мала Азия в Тракия, главно в Пловдив и околностите му, като войнишко население за защита на северната граница на империята.
- ³⁸ Дн. с. Поповица, Пловдивски окр.
- ³⁹ Дн. с. Филево, Хасковски окр.
- ⁴⁰ Дн. гр. Харманли, Хасковски окр.
- ⁴¹ Дн. гр. Свиленград, Хасковски окр.
- ⁴² Вж. бел. 3. Според Хамер на 1 август посолството вече е достигнало Цариград и на 5 август се провежда първата аудиенция със султана (*J. v. Hammer. Geschichte des Osmanischen Reiches. Bd. 6. Pest, 1830, 164*).
- ⁴³ Р. Тунджа.
- ⁴⁴ Р. Арда.
- ⁴⁵ Неустановен.
- ⁴⁶ Чауш башъ — шеф на чаушите, служители в султанския диван, натоварени с провеждане на взето вече решение. Подчинени са на великия везир.
- ⁴⁷ На могъщия и блестящ мъж Ахмед Баса, велик везир на пресветлия император на турците, искрено уважаван от нас (лат.). — Великият везир е Фазъл Ахмед паша, наследил баща си Мехмед Кьопрюлю на поста и управлявал в продължение на 15 години, от 1661 до 1676 г.
- ⁴⁸ Английското название на германския талер.
- ⁴⁹ Мюфтия — специалист по шерията и мюсюлманското право, който издава писмени тълкувания (фетви) по различни спорни религиозни въпроси. Тук става въпрос за шейх-юл-исляма, глава на улемите в Османската империя.
- ⁵⁰ Дн. гр. Хафса, Турция.
- ⁵¹ Дн. гр. Бабаески, Турция.
- ⁵² Дн. гр. Люлебургаз.
- ⁵³ Дн. Бююк Каръщъран, Турция.
- ⁵⁴ Гр. Чорлу, Турция.
- ⁵⁵ Вер. с. Синекли, Турция.
- ⁵⁶ Гр. Силиври.
- ⁵⁷ Дн. гр. Бююк чекмедже.
- ⁵⁸ Дн. гр. Кючюк чекмедже.
- ⁵⁹ Лорд Уинчелси — посланик на крал Чарлз II при Високата порта от 1660 г., изпратен със задача да коригира договора на Англия с Алжир, Тунис и Триполи.
- ⁶⁰ Пол Рико, частен секретар на английския посланик при Високата порта граф Уинчелси, останал в Османската империя от 1660 г. до декември 1665 г. Автор на няколко популярни съчинения за Османската империя, между които и *The Present State of the Ottoman Empire*, издавана многократно — 1666, 1668, 1670 г. и т. н.
- ⁶¹ Султан Осман II (1618—1622).
- ⁶² Халкедонски събор (8 октомври — 1 ноември 451 г.) — четвърти вселенски събор. Заклеймява като ереси монофизитизма и несторианството, изравнява по каноническо достойнство цариградския патриарх с римския папа и т. н.

- 63 Каймакам на Константинопол — везир, член на Дивана, заместник на великия везир във всички дела при отсъствието му от града и главно в управлението на столицата.
- 64 Ризница — дял от църквата, където се пазят одеждите на свещенослужителите.
- 65 Шеф на главното финансово и кадастрално ведомство, дефтерхането.
- 66 Дн. Голубинци, СФРЮ.
- 67 Дн. Сремска Митровица, СФРЮ.
- 68 Валковар, Вуковар, СФРЮ.
- 69 Дн. Оснек, СФРЮ.
- 70 Вер. дн. Бар, Унгария.
- 71 Батасек, Унгария.

Превод и бележки Росица Градева